

Posudek vedoucího bakalářské práce

Prokop – Jan Zbořil: Hans-Georg Gadamer a metoda interpretace

Ústav filosofie a religionistiky, FFUK, prosinec 2019

Prokop – Jan Zbořil sleduje ve své bakalářské práci otázku, zda Gadamer ve své hermeneutice formuluje nějakou metodologii správného výkladu, čili zda „lze z Gadamerovy filosofie získat něco jako kritéria zdařilé interpretace“ (str. 8). Gadamer opakovaně odmítá představu, že by nějaká metoda správného výkladu vůbec měla existovat. Tím, že Jan Zbořil vrací uvedenou otázku do hry, postupuje v jistém smyslu proti literě Gadamerova hlavního spisu *Pravda a metoda*. Činí tak ovšem na základě Gadamerova vlastního tvrzení o univerzálním charakteru hermeneutiky: je-li hermeneutika opravdu univerzální filosofická pozice, měla by se osvědčit i „v užším, pragmatickém využití“ (8), tedy při rozlišování výkladových postupů, které jsou správné, od těch, o nichž to říci nelze.

Jan Zbořil zahajuje výklad otázkou, proč se Gadamer tak intenzivně vymezoval vůči ideji metody. Autor doporučuje spolu s J. Grondinem chápat Gadamerovu kritiku metody nikoli jako kritiku vědy vůbec, ale jako odmítání nekritické fascinace vědou (11), která se může promítat do sebechápání humanitních věd. Do působnosti těchto věd spadají oblasti, které dle Gadamera neumožňují metodicky přesné a kontrolované poznání. Autor zde spolu s Ricoeuem uvádí tři takové oblasti: umění, dějiny a řeč. Přesněji řečeno je předmětem Gadamerovy analýzy zkušenost, kterou v těchto třech oblastech činíme. Při vypracovávání hermeneutického pojetí zkušenosti je důležitý primát dění před konáním: zkušenost uměleckého díla, dějin či řeči je něčím, co se s námi či „na nás“ odehraje dříve, než sami jednáme. Dále platí, že jsme sami součástí tohoto dění, nikoli nezaujatými pozorovateli, kteří by vůči uměleckému dílu, řeči či dějinám měli odstup (12-20).

V následujících kapitolách Prokop Zbořil představuje klíčové úvahy filosofické hermeneutiky, například rozšíření pojmu rozumění, a tím i rozšíření hermeneutiky z teorie výkladu psaných textů na filosofickou reflexi o lidské existenci, jež je charakterizována rozuměním jako svým základním rysem (22). Proto se i hermeneutický kruh části a celku (předjímajícího rozvržení a následného projasnění) týká vlastních možností toho, kdo existuje: „neustále znovu rozvrhujeme vlastní existenci“ (25). Prokop Zbořil přesně ukazuje, že je-li rozumění takto „kruhové a dynamické“, a přitom „nezavršitelné“, má to dopad i na metodu výkladu: „v zásadě [nám to] zapovídá fixovat nějaký smysl textu jako jediný možný“ (28). Při výkladu Gadamerova pojetí řeči autor komentuje výrok z *Pravdy a metody*: „Bytí, kterému lze porozumět, je řeč.“ Chápe jej nikoli jako výrok o tom, že lze porozumět čemukoli, nýbrž přiklání se ke Grondinovu výkladu: lze-li něčemu rozumět, „je to pevně vázáno na řeč“ (29). Řeč charakterizuje jako dění, které je dialogické, nelze v něm oddělit formu od obsahu a je vždy vázáno na nějakou „věc“, která se v řeči podává. V souladu s tím má i interpretace řečového sdělení charakter výkonu, který má blízko k předvedení, tedy k interpretaci hudebního či dramatického díla (43).

K vlastní intenci práce se autor vrací v šesté kapitole, nazvané „Normativní aspekty interpretace“. Třebaže se Gadamer opakovaně vymezuje „vůči metodologickému chápání hermeneutiky“, spojuje dle Jana Zbořila s hermeneutikou „normativní nároky“ (47). Zprv požaduje po interpretaci, aby nebyla svévolná, nýbrž vztažená k věci, k předmětu, který vykládáme. Zadruhé má zůstat otevřená, neusilovat o uzavření výkladu do „finální, statické fáze“. Na ideálu zkušeného člověka, který si nenárokují uzavřené vědění, autor dokládá, že dle Gadamera „musíme naše myšlení udržet v pohybu“ (48). Otevřenost se však, zatřetí, nevylučuje s faktem, že vždy nějaké stanovisko zaujímáme, že do interpretace vstupujeme s určitými předsudky, které můžeme reflektovat, posouvat, ale nikoli vyloučit (51). Za čtvrté je kritériem správnosti rozumění i to, co autor nazývá kontextovost: vsazení nabídnutého výkladu do širšího, celkového rámce, při zachování

jeho koherentnosti (52n.). Posledním požadavkem, který Jan Zbořil vyjmenovává, je ohled na provázanost formy a obsahu interpretace: „apel na interpreta..., aby neustále balancoval mezi oběma póly. Aby obsahovou část sdělení vztahoval ke způsobu jeho vyjádření a naopak.“ (54).

Při své rekonstrukci pokynů pro správný výklad Jan Zbořil formuluje dílčí výhrady proti Gadamerovi. Například odmítá Gadamerovu formulaci, podle níž dialog nevedeme, nýbrž „jsme jím vedeni“. Jan Zbořil se domnívá, že u Gadamera není role subjektu v rozhovorech tak slabá, jak ji Gadamer *de facto* popisuje. Navrhuje vrátit se – zcela v intenci Gadamera – k běžnému úzu, v souladu s nímž říkáme, že „vedeme rozhovor“ (58). Spolu s Ricoeurem pak v závěru šesté kapitoly formuluje námitku, podle níž Gadamerova diskreditace pojmu „odstup“ nevystihuje to, co on sám popisuje, totiž zkušenost, kdy něčemu rozumíme nedokonale a chceme to vyložit. Odstup není opakem rozumění, ale „strukturní podmínkou možnosti rozumění“ (59).

V sedmé kapitole se Jan Zbořil vrací k otázce univerzality hermeneutiky, která se odvozuje od univerzality řeči. Tvrdí, že tato druhá univerzalita „nesmí dojít do absurdního závěru, že by totiž jazyk dokázal hovořit pouze sám o sobě“ (62). Naopak musí prostředkovat porozumění „něčemu jinému – lidem a věcem kolem nás“. Vztah mezi jazykem a světem hermeneutika předpokládá, zakládá se na něm a neumí jej vyložit (62). V samotném závěru autor navrhuje odlišnou úvahu o univerzalitě: vyjděme z představy, že předmětem hermeneutiky je primárně „orientace v kulturních dějinách“, a pak ukažme, že toto „rozumění jednotlivým jevům se nakonec vždy týká našich životů v celku.“ Dle autora tak dospějeme do situace, v níž chápeme, že hermeneutika „nemůže mít ambice na výklad veškerého světa, ale zároveň že nikdy nezůstane vymezená, bez vztahu k ostatním aspektům našich životů.“ (65).

Práce Jana Zbořila je založena na velmi dobré znalosti primárních textů a v míře více než dostačující přihlíží i k relevantní sekundární literatuře, z níž umí vyhmátnout zajímavé interpretační teze (J. Grondin, P. Ricoeur, G. Bertram). Výklad je psaný s velkým porozuměním a bez zkreslení. Velmi oceňuji hlavní záměr: využít rozpor mezi duchem a literou nauky, tedy mezi Gadamerovou explicitní kritikou metody a jím samým *implicitě* formulovanou sadou pravidel správné interpretace. Janu Zbořilovi se podařilo produktivně rozvinout tento rozpor v Gadamerově myšlení a dle mého názoru správně upozornit na normativní aspekty jeho hermeneutiky. Práce obsahuje i celou řadu cenných dílčích postřehů. Vyzdvihuje například provázanost mezi řečovou formou a obsahem. Z toho vyplývá, že metaforické a přenesené výrazy nejsou pro Gadamera něčím nepřesným, ale naopak, jak praví sám Gadamer, „činí věc naprosto jasnou“ (32).

Práci lze vytknout občasné gramatické chyby, překlery a stylistické nedostatky, především některá opakování a volnější pasáže, které bylo možné vyškrtat či zestručnit. Vykazuje některé formální nedostatky v grafické úpravě a číslování poznámek pod čarou. Po věcné stránce je však práce velmi zdařilá. Rád bych pro účely obhajoby formuloval následující otázky:

1. Autor tvrdí, že Gadamer „vylučuje z procesu rozumění“ každodenní rozhovory typu „Kde je hrnek? – Je na stole“. Taková otázka „nerozehrává nekonečný proces tázání“, naopak „vyžaduje jednoznačnou odpověď“ (37). „Proces kladení otázky a odpovědi [se zde] odehrává úplně jinak, než jak ho popisuje Gadamer.“ (38). Osobně si to nemyslím. Uvedený příklad demonstruje, že tázající i tázaný sdílejí porozumění společnému kontextu (neupřesňují si, který hrnek, a už vůbec ne, co je hrnek), a jejich minialog dokládá, že jsou ochotni všedními situacemi procházet bez narušení. Není pravda, že otázka vyžaduje jednoznačnou odpověď. Lze ji podrážděně odmítnout („Kde asi?“), obrátit ji různými způsoby proti druhému atd. Nejde jen o tento příklad, ale o otázku, jak široce budeme chápat pojem rozumění. Je tomu spíše tak, že své situaci a druhým vždy nějak rozumíme (46), nebo lze pojem rozumění spojovat jen s případy, kdy je běžný chod problematizován a vynutí si aktivní interpretaci. Jinak řečeno: je rozumění ontologická (a deskriptivní) kategorie, anebo kategorie řečová (navíc normativní)?

2. Jan Zbořil formuluje výtku, podle níž hermeneutika neumí uchopit vztah mezi jazykem a světem. „Přenos smyslu mezi reálným světem a světem řeči nedokážeme nikdy plně reflektovat řečí samou, protože jazyk již vznikl na předpokladu, že tento přenos nějak probíhá.“ (62) Tato kritika předpokládá, že reálný svět a svět řeči jsou dvě oddělené oblasti, které stojí v nějakém vztahu. Myslím, že námitka funguje jen v rámci tohoto předpokladu, který formuluje např. Wittgenstein, když mluví o obrázkové teorii řeči. Proti tomu lze namítnout, že řeč není jen, a snad ani primárně označováním mimořečové reality. Není realita, v níž žijeme a jednáme, sama řečová, tj. řečí strukturovaná? U výše uvedeného hrnku nás může zajímat hrnek, materiál, tvar, složení, můžeme jej vsazovat do různých interpretačních, tedy řečí spoluutvářených rámců, mimo něž pro nás neexistuje. Gadamer by nejspíš netvrdil, že řeč je svět, spíše by myslím řekl, že řeč je náhledem na svět (Sprachansicht). Ovšem svět pro nás mimo takový náhled neexistuje. Není-li vztah mezi řečí a světem vztahem mezi dvěma oddělenými „světy“, lze i nadále formulovat uvedenou námitku?

Tolik dvě otázky k práci Jana Zbořila. Dle mého názoru práce bez problémů splňuje požadavky kladené na bakalářské práce v oboru filosofie. Navzdory některým nedostatkům spíše formálního rázu ji navrhuji hodnotit jako **výbornou**.

V Praze, 27. ledna 2020

Jakub Čapek